

DN 11/11-75

Folkets kultur — finns den?

I DAG STAR folkkulturen bset i kurs. Uttolkarna är många, alltifrån det seriösa Arkivet för folkets historia till de reklamfirmor som vill få oss att äta filbunke och havregrynsgröt. "Var folkets kultur har sin gång vet numera ingen", skrev en gång Bengt Holmqvist i en bokrecension.

Från slutet av 1960-talet byttes efterkrigstidens internationalism mot en ny nationalism. Det skedd under inflytande av kriget i Vietnam. Det gällde att värja sig mot herrarna, vare sig de utgjordes av stormakter eller multinationella företag. Poporkestrarna fick svenska namn och svenska texter. Spelmansmusik blandades med politisk radikalism.

Men finns det en svensk folkkultur? Skulle en sådan kunna skapas? Det lämpligaste svaret är kanske en diskussion av tre olika uttyddningar av begreppet folkkultur.

Från slutet av 1960-talet byttes efterkrigstidens internationalism mot en ny nationalism. Poporkestrarna fick svenska namn och svenska texter. Spelmansmusik blandades med politisk radikalism.

"Men finns det en svensk folkkultur? Skulle en sådan kunna skapas?", frågar Åke Daun, socialantropolog. Han diskuterar här tre olika uttyddningar av begreppet folkkultur.

Folkkultur — traditionskultur

Inom folklivsforskningen gjordes man länge en värdemässig åtskillnad mellan allmogesamhällets hantverksalster och industrins massprodukter. Man gjorde dessutom en distinktion mellan finkultur och folkkultur. "Man studerade tex inte dräktkicket, utan folkdräkten och markerade därigenom en skillnad gentemot den borgerliga, modebetonade dräkten", heter det i en forskningsöversikt. Till folkkulturen räknades alltså varken industrivarorna eller modevarorna.

Enligt denna uttökning var det traditionsbundenheten eller åldern som skulle avgöra om något var folkligt eller ej. Det var i den andan som den svenska hembygdsvårdsrörelsen och de många museerna skapades. Industrialismens kulturbrytning medförde en reaktion mot hög förändringstakt och internationalisering. Nu ville man värna om föremål och sedvänjor som höll på att försvinna.

Denna folk kultursyn kan illustreras med ett citat från konstnären Gustaf Ankarcrone, som blev en förkämpe för hembygdsvårdsrörelsen. År 1901 besökte han en utställning i Gävle och stannade där vid den hemslöjd från Dalarna som visades. Samtidigt fick han syn på besökare från detta landskap. Om denna livsavgörande händelse har han berättat:

Så — en söndagsmiddag i strålände sol — mötte jag på ett av stadens torg en hel grupp utställningsbesökande heig- och hembygdsklädd Leksandsallmog. Jag stod stum av undran. Hemslöjdens vittnesbörd på utställningen och nu människorna här! Fanns det ändå i denna kulturförstörande tid en bit Sverige kvar, där folket, utan utkläddel, ännu bar sin egen yttre prägel av eget väsen i egen bygd? Dagen därpå var jag vid Siljan.

Det arbetande folkets kultur

Termen folkkultur har under senare år färgats av politisk radikalism. Folkets kultur, inte "herrarnas", har ställts i motsättning till den borgerliga finkultur som ABE så länge velat lära arbetarklassen att avnjuta. Många menar att poesi, bildkonst, teater och musik bör skapas av

Folkets kultur?

och för "det arbetande folket". I något av det klimatet torde de kulturella centrumbildningarna som Författarcentrum och Filmcentrum ha bildats, de fria teatergrupperna likaså. Folket i Bild/Kulturfront hör hit. Det samma gäller Musikforumgruppen.

Folkets kultur?

perna, tidskriften Musikens Makt och flera andra.

Men i många fall avses något mer med folkets kultur än bara konstnärligt skapande. Kanske kan det uttydas som det arbetande folkets genuina kulturuttryck, vilket skulle vara en livsstil som inte låtit sig modelleras av förfrisk reklampsykologi. Att leva "genuint" skulle vara att leva utifrån egna förutsättningar och inte enligt ett annat samhällsskiktts värdeskalor. Arbetare bör

alltså inte falla för borgerliga "statusmöbler" och försöka efterlikna de besuttnas livsstil.

Tänker inte många av oss att en norrländsk gruvarbetare lever mera kulturellt genuint än, låt oss säga, en bilreparatör i Stockholm? Föreställer vi oss inte att gruvarbetaren äger ett enkelt möblemang, medan kamraten i Stockholm kan visa upp flera exempel på vad som föreskrivs i möbelvaruhusens "mjölkataloger"? Gruvarbetaren badar finnastu och fiskar siklöja, medan bilreparatören lyssnar på sin stereoanläggning eller raggar brudar i en Ford Mustang. Det är förstås grova överdrifter, men är det inte med hjälp av sådana motsatspar vi föreställer oss "det arbetande folkets kultur"?

Om det hittills sagda stämmer med verkligheten har den moderna uttyddningen av folkkultur likheter med det tidigare traditionshistoriska intresset. Då som nu betonade man det lokala och det traditionsanknutna i motsättning till den internationella och flyktigt populära. Bastu och siklöja i motsats till stereo och snobbig bil.

Men ironiskt nog har själva folkkulturen blivit både internationaliserad och uppbyren av en modeväg. Ungdomar i Europa och USA köper traditionella kläder från Asien, Afrika och Sydamerika som modeplagg. Bland den svenska allmogens egna produkter har de skånska träskorna blivit populärast. Många bär de gamla snickarskjortorna och rullar sina egna cigarretter. Alderdomligt grova skor är moderiktiga.

Den gamla tidens folkkulturivrarare var ofta politiskt konservativa, medan industrisamhällets nya former hade försvarare i radikalarer grupper. Nu framstår däremot allmogekulturen som en gestaltning av idén om den kollektiva livsformen och samhället där alla har lika värde. Uttryckt i klädedräkten tjänstgör folkkulturen som en symbolisk representation av ett politiskt ställningstagande.

Så begagnades den inte under hembygdsvårdsrörelsens genombrottsår. De borgare som bar upp intresset klädde sig inte själva i folkdräkt. Ännu otänkbarare hade varit att godtyckligt blanda plagg från olika landsdelar eller rent av från olika länder. Det är långt från Gustaf Ankarcronas syn på Leksandsdräkten till den idevärld som möjliggjort kombinationen afrikansk skjorta, blue jeans och träskor.

Befolkningens gemensamma idéer

I nutida etnologi används sällan termen folkkultur. Även begreppet kultur begagnas på ett delvis nytt sätt. Med kultur avses inte längre allt som är skapat och bearbetat av människan, utan snarare de idéer som är (i stort sett) gemensamma i en nation, i ett lokalsamhälle eller för en viss kategori människor. Dessa idéer uttrycks i likartat

Folkets kultur?

beteende eller i ett samhälles typiska livsform, typiska bebyggelse, matvanor, musik osv. Folkkulturen i det moderna samhället är — om termen används — befolkningens gemensamma idéer, dvs sådana värderingar och erfarenheter som förenar folkflertalet i vårt land.

Folkets kultur?

Många av dessa gemensamma idéer har uppstått i industrisamhället och saknar förbindelse med allmogekulturen. De har dessutom formats genom utländskt inflytande. De privata konsumtionsideal som inkluderar bil, eget hus, sommarstuga, charterresor, påkostad heminredning ingår följaktligen i nutida folkkultur.

Den här synen på folkkulturen är alltså något annat än före-

gående uttyddningar. Den ger oss tex anledning att konstatera att bastubad snabbt vinner popularitet i det svenska konsumtions-samhället. Amatörfiske — om också inte av siklöja — är en av de vanligaste fritidssysslorna. Men till bilden av den moderna folkkulturen hör också att i inget annat land så många är beredda att betala så mycket för stereoanläggningar. Alla drömmar inte om Ford Mustang, men automobilerna som sådan står centralt i många liv och drömmar.

Emellertid hör till befolkningens gemensamma idéer också fördomarna människor emellan: männens fördomar om kvinnor och vice versa, vuxnas förutfattade meningar om tonåringar, de yngres stereotypa idéer om äldre, den infödda befolkningens falska syn på invandrare, men även folkflertalets traditionella idéer om zigenare, judar och socialhjälpsstagare. De flesta av oss har svårt att inte bli föremål för folkkulturens osakligt grundade värdeomdömen.

Bra eller dålig folkkultur?

Det finns i Sverige en levande folkkultur. Till den hör midsemmarfirandet och valborgsmässoeldarna. Det finns också folkmusik, traditionell slöjd och en folklig byggnadskonst bevarad på landsbygden. Detta och annat är arv från förindustriell tid. Vi har anledning värda och intressera oss för sådana rester därför att industrisamhället tenderar att avlägsna yttre möjligheter att uppleva historisk kontinuitet. Vår omgivning verkar nyfödd när nästan allt är nytt. Förändringar blir ett värde i sig. En sådan utveckling gynnar materiell konsumtionsökning — men den gynnar inte folkhälsan.

Industrisamhället skapar emellertid sina kongruenta livsstilar, präglade av mode och internationella förbindelser. "Det arbetande folkets kultur" är i detta sammanhang en dröm. Befolkningens majoritetens liv består av både gammalt och nytt, inhemskt och utländskt. Folkets kultur — det är tankens skönhet som förföljer oss.

Folkkulturens elaka sida är kanske den mest levande. De traditionella fördomarna om kvinnor, zigenare, arbetare och kapitalister äger stor motståndskraft. De fortplantas mellan generationerna och odlas i både hem och skola. Så länge samhället tilldelar individer olika uppgifter kommer dessa olikheter att alstra ömsesidiga värdeomdömen. Det är olikheterna mellan människor vi uppfattar, inte likheterna, och det är med olikheterna som bakgrund som vår egen identitet får pregnans. Andras lägre värde är en förutsättning för vår egen självkänsla. Omvänt hotas vår självuppskattning — nödvändig för själslig hälsa — av de högre värden som andra tilldelas. Folkkulturens människouppfattningar är farliga.

Folkkulturen som verklighet är både bra och dålig. Folkkulturen som term skapar både ordning och förvirring. De skilda fenomen vi talat om — gamla traditioner, nutida livsformer och seglivade fördomar — låter sig alla omtalas och studeras utan hjälp av begreppet folkkultur. Vore det då en god reform att lägga det asi-

do? ÅKE DAUN